

SỬ DỤNG DỮ LIỆU ĐIỆN TỬ TRONG DẠY HỌC
BÀI “THỰC HÀNH: ĐI THĂM THIÊN NHIÊN”
(TỰ NHIÊN VÀ XÃ HỘI 3)

Đỗ Thị Nga *

TÓM TẮT

Bài báo này đề cập những khó khăn của giáo viên Tiểu học trong việc dạy một số bài học thực hành trong môn học Tự nhiên- Xã hội và giới thiệu một Kế hoạch dạy học như một ví dụ cụ thể nhằm giúp giáo viên tháo gỡ khó khăn này.

ABSTRACT

**Using data of electronics in teaching the lessons “Field trips: Visiting natural sites”
in the third grade textbook of Natural and Social Sciences**

Difficulties of primary teachers in teaching some practical lessons in the subject named “Natural and social sciences”. This article is about Introducing some lesson plans as an example for the teachers to refer.

1. Bài thực hành trong dạy học môn *Tự nhiên - Xã hội*

Một trong những khó khăn mà giáo viên tiểu học Việt Nam thường gặp trong dạy học môn *Tự nhiên - Xã hội* là dạy những bài thực hành, đặc biệt là những bài thực hành đưa học sinh (HS) ra ngoài không gian mở để tiến hành việc học. Trong bài viết này, chúng tôi đề xuất một giải pháp với mục đích giúp giáo viên tiểu học tháo gỡ những vướng mắc trong quá trình thực hiện những bài học ở dạng này.

Trong chủ đề Tự nhiên, học sinh được học các nội dung về Động vật và Thực vật ở mức độ đơn giản. Ở lớp Một, học sinh được tìm hiểu về một số cây cối và con vật quen thuộc, gần gũi với cuộc sống hàng ngày của các em (*Cây hoa, cây rau, cây gỗ; con cá, con mèo, con gà, con muỗi*). Học sinh lớp Hai học về môi trường sống của động, thực vật (*Cây cối sống ở đâu? Loài vật sống ở đâu?...*). Lên lớp Ba, học sinh được dạy về đặc điểm, cấu tạo ngoài của các bộ phận của cây xanh và vai trò của chúng đối với cây xanh (*rễ, thân, lá, hoa, quả*); đặc điểm, cấu tạo ngoài, môi trường sống... của một số nhóm động vật quen

* ThS, Khoa GDTH - Trường ĐHSP TP. HCM

thuộc (*thú, chim, tôm - cua, cá và côn trùng*). Song song với các nội dung này, học sinh học về mối quan hệ giữa động thực vật với con người (con vật có ích, có hại; cây có ích, có hại...), khái niệm “động vật hoang dã”, “động vật nuôi”...

Bài 56 – 57 là bài thực hành dành cho cả hai chủ đề Thực vật và Động vật dạy cho học sinh lớp Ba và cũng là bài duy nhất ở giai đoạn một được thiết kế nhằm mục đích đưa học sinh đi tham quan thiên nhiên.

Ngoài việc ôn tập chủ đề Động vật và Thực vật học sinh được học ở lớp Ba, mục tiêu của bài còn nhằm củng cố lại toàn bộ kiến thức về động thực vật mà học sinh đã được học ở giai đoạn một. Đây là một bài thực hành “đi thăm thiên nhiên”. Điều đó có nghĩa là học sinh phải được trực tiếp quan sát động thực vật trong môi trường tự nhiên của chúng và người giáo viên sẽ đóng vai trò là một “hướng dẫn viên”.

Cả hai tài liệu tham khảo chính của giáo viên là sách giáo viên [6] và sách thiết kế [7] đều thiết kế bài dạy này theo hình thức thực hành, nghĩa là hướng dẫn học sinh đi tham quan. Ngay phần mục tiêu của bài học, các tác giả nhấn mạnh: “*Sau bài học, HS biết: Vẽ, nói hoặc viết về những cây cối và các con vật mà HS đã quan sát được khi đi thăm thiên nhiên...*” [6, tr. 127]. Hay: “*Giúp HS có kỹ năng vẽ, viết, nói về những cây cối, con vật mà học sinh quan sát được, có ý thức giữ gìn, bảo vệ cây cỏ động vật trong tự nhiên...*” [7, tr. 92].

Ở tiết 1, các tác giả đề nghị hướng dẫn học sinh tham quan tại vườn trường, công viên hay vườn bách thảo, vườn thú nơi học sinh có thể quan sát cả động vật và thực vật. Thời gian còn lại ở tiết 2, học sinh sẽ thực hiện một số nhiệm vụ học tập liên quan đến phần tham quan ở tiết 1. Ví dụ: *Sách giáo viên Tự nhiên và Xã hội 3* viết: “*Từng cá nhân báo cáo với nhóm những gì bản thân đã quan sát được kèm theo bản vẽ phác thảo hoặc ghi chép cá nhân...*” [6, tr.127]. *Sách Thiết kế bài giảng Tự nhiên và Xã hội 3* viết: “*Yêu cầu HS khi đi tham quan tự vẽ một loài cây hoặc một con vật đã quan sát, trong đó có chú thích các bộ phận...*” [7, tr.93].

Thời lượng của buổi tham quan, học tập ngoài trời là hai tiết học khoảng từ 70 đến 90 phút, không nhiều. Tuy nhiên, giáo viên sẽ gặp khó khăn trong việc tìm ra một địa điểm tham quan thích hợp với sĩ số lớp học đông, giáo viên khó quản lý, phương tiện di chuyển hạn chế... Qua tìm hiểu thực tế, chúng tôi thấy rất

hiếm trường tiểu học có khả năng tổ chức tiết học thực hành cho học sinh. Vì yêu cầu của của sách giáo viên và sách thiết kế hoàn toàn khó khả thi, nên kết quả có gần 100% học sinh tiểu học, phải tham quan qua... sách giáo khoa. Theo nội dung hai bài học ôn tập này trong sách giáo khoa là được thiết kế theo hình thức tham quan, nhưng kênh hình trong sách giáo khoa hoàn toàn không đóng vai trò là nguồn cung cấp kiến thức.

(Xem hình minh họa dưới đây của sách giáo khoa Tự nhiên và Xã hội 3)

 Bài 56-57 Thực hành : Đi thăm thiên nhiên

 Vẽ hoặc ghi lại tên và một số đặc điểm của các cây mà bạn đã quan sát được khi đi thăm thiên nhiên.

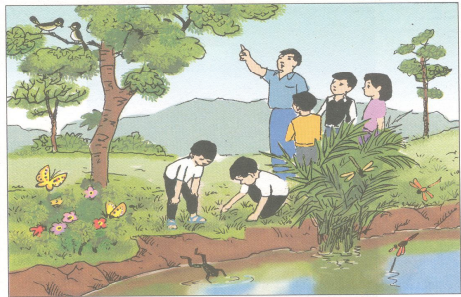

①

 Nêu những đặc điểm chung của cây xanh.

108

 Vẽ hoặc ghi lại tên và một số đặc điểm của các con vật mà bạn đã quan sát được khi đi thăm thiên nhiên.

②

 Nêu những đặc điểm chung của động vật.

109

Với những khó khăn như đã nêu, chúng tôi cho rằng cần thiết phải sử dụng một loại phương tiện dạy học hiện đại đó là *dữ liệu điện tử* để thực hiện mục tiêu bài học.

Theo chúng tôi, dữ liệu điện tử là những tư liệu được lưu trữ dưới dạng số hoá và để sử dụng tư liệu này, người ta phải truy nhập bằng các thiết bị xử lý dữ liệu tương ứng. Dữ liệu điện tử có thể là các hình ảnh, các sơ đồ động hoặc tĩnh, phim giáo khoa, phim tư liệu... Đây chính là phương tiện dạy học giúp HS quan sát những sự vật, hiện tượng mà trong điều kiện bình thường HS khó có khả năng tiếp cận.

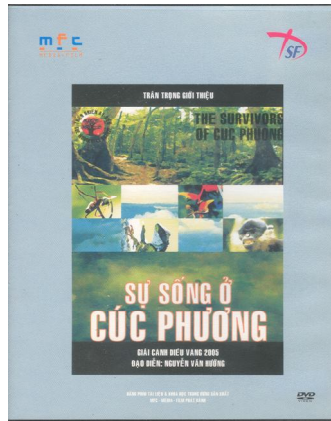
Hiện nay, những thiết bị dạy học cần thiết để dạy bài này bằng dữ liệu điện

tử (xem phần Đồ dùng dạy học) hoàn toàn có thể đáp ứng được. Hơn nữa, đội ngũ giáo viên cũng đã có kỹ năng sử dụng các phương tiện kỹ thuật dạy học hiện đại và việc ứng dụng công nghệ thông tin trong dạy học ở tiểu học đã và đang trở nên phổ biến.

Vì những lý do trên, chúng tôi thiết kế một “Kế hoạch dạy học” cho bài học khá đặc biệt này. Qua tìm hiểu nhiều tư liệu điện tử khác nhau, chúng tôi chọn bộ phim tư liệu “Sự sống ở Cúc Phương” do Hãng phim tài liệu và khoa học Trung ương sản xuất làm tư liệu chính để thiết kế bài dạy này. Vì phim này có chất lượng tốt, tiện dụng, phù hợp với nội dung, yêu cầu, mục đích bài dạy. Phim được phát hành dưới dạng DVD và hiện đang có bán rộng rãi trong các nhà sách trên cả nước. Đoạn phim dài 20 phút nói về cuộc sống của động thực vật hoang dã trong rừng nguyên sinh quốc gia Cúc Phương. Những nhà làm phim đã thực hiện bộ phim khá công phu, nội dung hoàn toàn phù hợp với mục tiêu bài học và đặc điểm nhận thức của học sinh tiểu học. Rất khó để có thể tìm thấy một địa điểm nào thích hợp hơn để HS có thể quan sát được nhiều những hình ảnh sống động, phong phú và hấp dẫn của giới động vật và thực vật trong tự nhiên như trong DVD này. Chẳng hạn hình ảnh hạt cây đang nảy mầm; hình ảnh đám cỏ nở đang đầy hoa trắng; hình ảnh thân cây già cổ bị đổ gục theo quy luật của sự đào thải trong tự nhiên; hoặc hình ảnh rắn đớp mồi; nhện đang giăng tơ, rình mồi và bắt mồi; rùa đang đẻ và giấu trứng; hươu sao đang chạy trốn mối hiểm nguy từ những con thú ăn thịt khác... Kèm theo các hình ảnh sống động là âm thanh tự nhiên: tiếng suối chảy, tiếng gió thổi, tiếng chim hót, v.v..

Qua bộ phim, học sinh sẽ thấy rõ hơn mối liên hệ, sự gắn bó mật thiết giữa động vật và thực vật trong tự nhiên. Hơn nữa, nội dung bộ phim còn cho thấy các nhà làm phim còn quan tâm nhiều đến vấn đề bảo vệ môi trường – một trong những mục tiêu chính mà tiết học cần phải đạt được.

Vì vậy, theo chúng tôi, bộ phim sẽ là đồ dùng dạy học tốt nhất để thực hiện bài dạy “Thực hành: Đi thăm thiên nhiên” vừa được đề cập ở trên.

Đĩa DVD Sự sống ở Cúc Phương

2. Thiết kế bài học thực hành

Dưới đây là thiết kế minh họa của chúng tôi như một gợi ý giúp giáo viên dễ dàng sử dụng dữ liệu điện tử này để thực hiện bài dạy: **Kế hoạch dạy học “Thực hành: Đi thăm thiên nhiên” (Tự nhiên và Xã hội 3).**

2.1. Mục tiêu

- Ôn tập chủ đề Thực vật và Động vật ở lớp Ba;
- củng cố toàn bộ kiến thức của chủ đề Thực vật và Động vật ở giai đoạn 1;
- Mở rộng hiểu biết của HS về mối quan hệ mật thiết giữa thực vật và động vật trong tự nhiên;
- Rèn kỹ năng quan sát, mô tả, so sánh; kỹ năng hợp tác làm việc nhóm;
- Rèn kỹ năng sử dụng ngôn ngữ, mở rộng vốn từ...
- Yêu thiên nhiên, đất nước, có ý thức bảo vệ các loài động, thực vật quý hiếm và ý thức bảo vệ môi trường sống của mình;

2.2. Đồ dùng dạy học

- Đĩa DCD “Sự sống ở Cúc Phương”;
- Các phương tiện nghe nhìn (đầu DVD, TV hoặc máy vi tính, máy chiếu, màn hình...);
- Phiếu học tập;
- Bút màu, giấy vẽ;
- Bảng phụ.

2.3. Các hoạt động học tập

Hoạt động 1: Giới thiệu bài mới - Giao nhiệm vụ học tập cá nhân, nhóm (10p.)

Bước 1: HS hát: “Ta đi vào rừng xanh”), GV giới thiệu bài mới

Bước 2: Giao nhiệm vụ:

- HS xem băng hình, ghi nhớ, ghi chép (cá nhân)
- Thảo luận trong nhóm nhỏ để hoàn thành các nhiệm vụ học tập sau vào phiếu HT;

Nhiệm vụ học tập 1: Xem phim, điền thông tin vào các phiếu HT sau:

HS viết chữ hoặc đánh dấu (X) vào cột tương ứng trong phiếu HT sau:

Phiếu HT số 1:

Tên động vật	Côn trùng	Chim	Thú	Loài khác	Môi trường sống	Thức ăn	Đặc điểm nổi bật

Phiếu HT số 2:

Tên thực vật	Cây rau	Cây hoa	Cây gỗ	Loài khác	MT sống	Đặc điểm nổi bật

Phiếu HT số 3:

Trả lời ngắn gọn câu hỏi: <i>Theo bạn, tại sao con người phải bảo vệ môi trường?</i>
--

**(Lưu ý: 3 phiếu HT được in trên 2 mặt của tờ giấy A4)*

- Báo cáo trước lớp

Hoạt động 2:

Bước 1: Xem băng hình, ghi chép hoặc ghi nhớ (23p.);

Bước 2: Làm việc nhóm: Từng cá nhân trình bày phần ghi chép của mình

trong nhóm, cả nhóm thống nhất, thư ký trình bày Phiếu học tập (10p.).

Hoạt động 3: Báo cáo trước lớp (15p.)

Mục tiêu: Học sinh được trao đổi thông tin với các nhóm bạn trong lớp, đổi chiều, bổ sung Phiếu học tập của nhóm.

Bước 1: Các nhóm trình bày ý kiến trước lớp (dựa vào các Phiếu học tập);

Bước 2: Giáo viên chốt ý, tuyên dương những nhóm làm tốt.

Hoạt động 4: (Cá nhân): Trò chơi học tập: Vẽ tranh (15p.)

Mục tiêu:

- củng cố kiến thức về đặc điểm chung của động vật và thực vật;
- Thay đổi không khí học tập, giúp HS hào hứng, tích cực...

Nhiệm vụ: Vẽ một con vật, một loài cây (loài hoa) mà em yêu thích hoặc một bức tranh phong cảnh có cả con vật và cây cối.

Hoạt động 5: Triển lãm tranh - Tổng kết (10p.)

Bước 1: Các nhóm treo tranh của các bạn vào bảng nhóm theo khu vực của nhóm mình. Cả lớp di chuyển, quan sát tranh của các nhóm khác;

Bước 2: GV tổng kết, khen ngợi cả lớp.

3. Kết luận

Cùng với Toán và Tiếng Việt, môn Tự nhiên - Xã hội (Tự nhiên và Xã hội lớp 1, 2, 3; các phân môn Khoa học, Lịch sử và Địa lý lớp 4, 5) trong chương trình giáo dục Tiểu học ở Việt Nam đóng một vai trò quan trọng trong việc giúp học sinh thích nghi, gắn bó với môi trường tự nhiên và xã hội xung quanh các em, bước đầu dẫn dắt các em tiếp cận với những tri thức khoa học đơn giản của nhân loại. Việc dạy học môn này gắn với môi trường xung quanh học sinh là cần thiết. Tuy nhiên, thực hiện điều này không phải lúc nào cũng dễ dàng vì những lý do chủ quan và khách quan. Chúng tôi hi vọng bài thiết kế này sẽ là bài mẫu cho một số bài học tương tự cần thiết phải sử dụng dữ liệu điện tử như: “Đường giao thông - các phương tiện giao thông” (Tự nhiên và Xã hội 2); “Hoạt động nông nghiệp”, “Hoạt động công nghiệp”, “Làng quê và đô thị”, (Tự nhiên và Xã hội 3)... Kế hoạch dạy học bài “Thực hành: Đi thăm thiên nhiên” sẽ như một gợi ý,

giúp giáo viên tiểu học tháo gỡ những khó khăn khi dạy học môn Tự nhiên - Xã hội nói riêng, dạy học những môn học khác nói chung.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nguyễn Thượng Giao (2006), *Phương pháp dạy học các môn học về Tự nhiên và Xã hội*, Nhà xuất bản Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [2] Nguyễn Thượng Giao, Bùi Phương Nga (1993), *Phương pháp dạy học Tìm hiểu Tự nhiên và Xã hội*, Giáo trình dùng cho các trường sư phạm đào tạo giáo viên tiểu học, Hà Nội.
- [3] Nguyễn Thượng Giao, Nguyễn Thị Thân (1995), *Phương pháp dạy học Tự nhiên và Xã hội*, Trường Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [4] Nguyễn Đức Vũ (2001), *Phương pháp dạy học Tự nhiên và Xã hội*, Bộ GD&ĐT.
- [5] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2004), Sách giáo khoa *Tự nhiên và Xã hội 3*.
- [6] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2004), Sách giáo viên *Tự nhiên và Xã hội 3*.
- [7] Nguyễn Trại (chủ biên) (2005), Thiết kế bài giảng *Tự nhiên và Xã hội 3*
- [8] Tony Buzan (2008), *Bản đồ tư duy cho trẻ em*.